

Грищенко С. І., аспірант

Київський національний університет технологій та дизайну

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРИНЦИПІВ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В статті досліджено поняття «фінансовий менеджмент», яке відповідно до предмета дослідження пропонується розглядати як підсистему загальної системи управління, що включає комплекс принципів, засобів, форм та важелів управління фінансово-господарською діяльністю STD для досягнення їх стратегічних і тактичних цілей. Встановлено, що основною метою фінансового менеджменту є отримання максимальної фінансової вигоди від функціонування в інтересах власників підприємства та зростання його вартості. Доведено, що сучасні системи фінансового менеджменту розробляють з використанням ІТ-технологій, а їх функціонування підтримується за допомогою програмного забезпечення, зокрема: ERP – система планування ресурсів підприємства; EAM – система управління основними фондами підприємства; MES – система оперативного управління виробництвом; CRM – система управління взаємовідносинами з клієнтами. Встановлено необхідність щодо удосконалення як державної політики у сфері туризму, що потребує уточнення державних пріоритетів та коригування принципів її реалізації, враховуючи виклики, перед якими опинилася галузь в умовах війни, так і заходів на рівні суб'єктів туристичної діяльності з метою відновлення та розвитку підприємств туризму в повоєнному періоді.

Ключові слова: фінансовий менеджмент, суб'єкти туристичної діяльності, ІТ-технології, фінансово-господарська діяльність, державна політика у сфері туризму, повоєнний період.

Hryshchenko S. I.

Kyiv National University of Technologies and Design

IMPROVEMENT OF THE SYSTEM OF PRINCIPLES OF FINANCIAL MANAGEMENT OF TOURISM ENTITIES

Abstract. The article examines the concept of "financial management", which, in accordance with the subject of the study, is proposed to be considered as a subsystem of the general management system, which includes a set of principles, means, forms and levers of managing the financial and economic activities of STDs to achieve their strategic and tactical goals. It was established that the main goal of financial management is to obtain the maximum financial benefit from functioning in the interests of the owners of the enterprise and the growth of its value. It has been proven that modern financial management systems are developed using IT technologies, and their functioning is supported by software, in particular: ERP - enterprise resource planning system; EAM - the system of managing the company's fixed assets; MES - operational production management system; CRM is a customer relationship management system. The need to improve both state policy in the field of tourism, which requires clarifying state priorities and adjusting the principles of its implementation, taking into account the challenges faced by the industry in war conditions, as well as measures at the level of tourism entities to restore and develop tourism enterprises, has been established in the post-war period.

Keywords: financial management, subjects of tourism activity, IT technologies, financial and economic activity, state policy in the field of tourism, post-war period.

Вступ. Важливість туристичної індустрії як одного з пріоритетних видів економічної діяльності для України, як і в інших країн, що мають туристичний потенціал, визначається тим, що ця галузь є джерелом валютних надходжень, створює робочі місця і, таким чином, сприяє підвищенню рівня зайнятості населення, збільшення надходжень

до державного бюджету і покращенню платіжного балансу і ВВП країни, позитивно впливає на рівень добробуту населення. На розвиток туристичної галузі впливають не лише внутрішні чинники країни (економічні, політичні, культурні та інші), а й чинники глобального характеру, серед яких найбільш значний вплив в останні роки спричинила пандемія COVID-19. Незаконна анексія частини територій України, що відбулася у 2014 році, а з 2022 року – розв’язана РФ війна проти України, спричинили негативні наслідки для багатьох галузей економіки України, серед яких однією з найбільш постраждалих виявилася туристична. Зазначене свідчить про необхідність удосконалення як державної політики у сфері туризму, що потребує уточнення державних пріоритетів та коригування принципів її реалізації, враховуючи виклики, перед якими опинилася галузь в умовах війни, так і заходів на рівні суб’єктів туристичної діяльності з метою відновлення та розвитку підприємств туризму в повоєнному періоді [1–4].

Родоначальником фінансового менеджменту як науки вважається американський вчений Ю. Брігхем. Серед українських вчених, які присвятили свої дослідження розвитку теорії фінансового менеджменту слід відзначити таких: М. Данилюк, Д. Дема, Л. Дорохова, О. Віленчук, В. Коваленко, О. Ковалюк, М. Крупка, Л. Костирко, О. Терещенко та інші. Дослідженням особливостей фінансових аспектів розвитку туристичної індустрії України займалися: С. Захарчук, Н. Коленда, О. Дубовікіна, О. Чайковська та Г. Костенко. Проте, питання удосконалення системи фінансового менеджменту, пошук фінансових механізмів підвищення ефективності діяльності СТД з метою відновлення та розвитку туристичної індустрії України набувають актуальності, враховуючи як специфіку діяльності, так і нові виклики, перед якими опинилася індустрія туризму України в умовах воєнної агресії з боку РФ [5–8].

Постановка завдання. Виходячи з розглянутого, метою дослідження є аналіз наукових підходів до визначення чинників та принципів фінансового менеджменту та розробка пропозицій щодо адаптації їх системи до особливостей фінансового менеджменту суб’єктів туристичної діяльності.

Результати досліджень. За результатами дослідження встановлено, що основними чинниками, які впливають на ефективність діяльності та розвиток туристичної сфери країни є:

- державна політика та її спрямованість на сферу підприємництва у сфері туризму;
- стабільність фінансово-економічної системи країни та її вплив на стан і можливості розвитку бізнесу в країні;
- безпечність середовища для розвитку туризму в країні;
- якість організації фінансового менеджменту на підприємстві.

Рівень та якість системи фінансового менеджменту, на відміну інших – зовнішніх відносно конкретного суб’єкта підприємництва, чинників, доцільно віднести до чинників внутрішнього рівня, що свідчить про доцільність визначення оптимізації функції фінансового менеджменту туристичного підприємства як головної цілі стратегічного управління. В науковій і навчальній літературі надаються різні підходи до визначення системи функцій і принципів фінансового менеджменту, основні з яких узагальнено в табл. 1 [2–18].

Аналіз визначень фінансового менеджменту, які наведено в табл. 1 дозволяє зробити висновок про те, що більшість вчених визначають його як систему (принципів, методів, знань, способів управління тощо), що є свідченням складності та динамізму фінансового менеджменту як системи.

Таблиця 1

**Наукові підходи до визначення сутності та принципів
фінансового менеджменту**

Автор(и)	Визначення фінансового менеджменту
1	2
М.І. Крупка	цілісна система знань про фінансові відносини в господарському процесі, фінансовому механізмі, технології управління фінансовою діяльністю підприємства; система управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єкта господарювання та оптимізації обороту його грошових коштів.
І.А. Бланк	система принципів, засобів та форм грошових відносин підприємства, спрямована на управління його фінансово-господарською діяльністю.
Д.І. Дема, Л.М. Дорохова, О.М. Віленчук	система принципів і методів розробки та реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом, а також використанням фінансових ресурсів підприємства та організацією обороту його грошових потоків; «... наука щодо управління фінансами, яка передбачає розробку методів для досягнення цілей діяльності підприємства, забезпечення його міцного та сталого фінансового стану».
С.І. Юрій, В.М. Федосова	мистецтво розробки, відбору та реалізації фінансових рішень із врахуванням дії всіх можливих чинників, визначення впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ, прогнозування можливих загроз та ризиків, оцінки їх рівня та характеру впливу на фінансову безпеку суб'єкта господарювання з метою досягнення визначених цілей та реалізації завдань.
О.В. Кнейслер, О.Р. Красовський, О.Ю. Ніпіаліді	діяльність у сфері фінансів, сутність якої «... визначається сукупністю економічних відносин, що виникають в процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання для забезпечення суспільного добробуту, багатства власників, задоволення потреб та інтересів»; «... система принципів і методів розроблення, прийняття та реалізації управлінських рішень з питань формування, розподілу і використання капіталу суб'єкта господарювання задля досягнення оперативно-тактичних та стратегічних цілей».
В.П. Мартиненко, Н.І. Климаш, К.В. Багацька, І.В. Дем'яненко	один із видів функціонального менеджменту, що тісно пов'язаний із загальним та іншими видами функціонального менеджменту; управління формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових коштів; матеріальною основою фінансового менеджменту є грошовий оборот підприємства, який спричинює зміну форм вартості і супроводжується потоками платежів і розрахунків.
О.О. Непочатченко, С.А. Пташник	комплексна система принципів і методів розвитку і реалізації управлінських рішень, спрямованих на формування та використання фінансових ресурсів підприємства та організації його грошових потоків з метою досягнення оперативно-тактичних та стратегічних цілей.

Продовження табл. 1

1	2
О.В. Стащук	«... система принципів та методів розробки та реалізації управлінських рішень, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства й організацією його грошового обороту»; «...система принципів, засобів та форма організації грошових відносин підприємства, спрямована на управління його фінансово-господарською діяльністю»; «...форма управління процесами фінансування діяльності підприємства за допомогою методів та важелів фінансового механізму або мистецтво управління фінансовою діяльністю».
Н.А. Степанюк	«... це система принципів, засобів та форма організації грошових відносин підприємства, спрямована на управління його фінансово-господарською діяльністю, до якої належать: розроблення і реалізація фінансової політики підприємства; інформаційне забезпечення (складання і аналіз фінансової звітності підприємства); оцінка інвестиційних проєктів і формування «портфеля» інвестицій; поточне фінансове планування та контроль».
Принципи фінансового менеджменту	
Д.І. Дема, Л.М. Дорохова, О.М. Віленчук	принцип інтегрованості із загальною системою управління; комплексного характеру (комплексності) формування управлінських рішень; високого динамізму фінансового управління; варіативності підходів до розробки окремих управлінських рішень; орієнтованості на стратегічні цілі розвитку підприємства.
О.В. Кнейслер, О.Р. Красовський, О.Ю. Ніпіаліді	принцип інтегрування із загальною системою управління; комплексного характеру (комплексності) формування управлінських рішень; високого динамізму фінансового управління; варіативності підходів до розробки окремих управлінських рішень; орієнтованості на стратегічні цілі розвитку суб'єкта господарювання; плановості і системності до розробки окремих управлінських рішень.
Ж.М. Жигалкевич, О.В. Кам'янська	Плановість та системність, цільова спрямованість, диверсифікованість капіталовкладень, стратегічна орієнтованість, варіативність
О.В. Стащук	Організаційні принципи фінансового менеджменту: принцип повної самостійності; принцип відповідальності за результати господарської діяльності; принцип фінансового планування; принцип самоокупності підприємства; принцип формування поточних фінансових ресурсів; принцип фінансової дисципліни.

Джерело: узагальнено автором на основі [2–18].

Щодо цього видається вдалим підхід Н.А. Степанюк, згідно якого складність системи визначається «неоднорідністю і структурною різноманітністю її складових, різнохарактерністю зв'язків між ними», динамічність – специфікою руху грошових потоків, коливаннями попиту і пропозиції на капітал, а відкритість – постійними обмінами із зовнішнім середовищем.

Для побудови ефективної системи фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності необхідно враховувати їх специфіку. Існують різноманітні підходи та методи дослідження особливостей туристичної галузі, але загальновідомим є поділ методів наукового дослідження на три великі групи: філософські, загальнонаукові та конкретнонаукові.

Ю.Б. Миронов та М.Я. Топорницька, розглядаючи туризм як об'єкт наукових досліджень та специфічну науку – туризмологію, відзначають її міждисциплінарність, яка проявляється в консолідації філософії туризму, географії туризму, соціологічних дослідженнях туризму, культурологію туризму, педагогіку та психологію туризму. В цих працях «поряд з терміном «туризмологія» як синонім вченими пропонується термін «туристика», які разом формують наукову систему, що охоплює два рівні – теоретичний і виробничий». Передбачається, що на теоретичному рівні досліджується загалом туристична галузь, включаючи її структуру, ресурси, міжгалузеві зв'язки, закономірності розвитку, територіальну організацію, методи управління та економічні процеси; на виробничому СТД (туристичне підприємство) розглядається як об'єкт управління, враховуючи особливості його функціонування [4–9].

Серед інших методів вчені також відзначають: інституціональний, продуктовий, історичний, управлінський, економічний, соціологічний, географічний, міждисциплінарний та системний.

З розглянутого слідує, що стосовно як сфери послуг взагалі, так і сфери туризму та гостинності зокрема, характерними є специфічні особливості їх функціонування, які доцільно враховувати при побудові системи фінансового менеджменту суб'єктів туристичної діяльності.

Проблеми ефективного фінансового менеджменту знайшли відображення в працях таких закордонних і вітчизняних науковців як: Р. Брейлі, Дж.К. Ван Хорн, О. Дацій, Б. Колас, В. Корінев, С. Майєрс, М. Міллер, Ф. Модільяні, А. Шеремет та інших. Досить ґрунтовним доцільно визнати дослідження А. Кулінської, які присвячено вивченню особливостей фінансового механізму підприємств туристичної сфери. В своїх працях С. Захарчук обґрунтовує загальні фінансово-економічні проблеми функціонування суб'єктів туристичної галузі. Ю. Верланов у своєму дослідженні надає характеристику фінансовий механізм розвитку туризму з позицій місцевого рівня. Автори інших наукових праць фінансування курортно-рекреаційного комплексу розглядають як складову розвитку сфери туризму (О. Дубовікова, Г. Костенко та О. Чайковська) [2–20].

Фінансовий менеджмент у сфері туризму являє собою систему інструментів, методів, форм розроблення і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з процесами формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для досягнення стійкості фінансового стану та ефективної діяльності суб'єктів туристичної діяльності (СТД).

Таблиця 2

Основні принципи фінансового менеджменту підприємства

Принцип	Зміст
1	2
Принципи організації фінансового менеджменту, узагальнені автором за даними	
плановості та системності, цільової спрямованості, диверсифікованості капіталовкладень, стратегічної орієнтованості (стратегічної спрямованості), варіативності (багатоваріантності), повної самостійності, відповідальності за результати господарювання, фінансового планування, ефективності та самоокупності, формування поточних фінансових резервів, фінансової дисципліни і законності	
<i>доповнено автором</i>	
об'єктивності	полягає в тому, що фінансові плани та прогнози, інші документи розвитку підприємства розробляються на основі аналітичних даних підприємства, які одержано з фінансової звітності та системи управлінського обліку

Продовження табл. 2

1	2
науковості	забезпечується розробленням управлінських фінансових рішень, фінансових планів та інших фінансово-економічних документів на науковій основі, постійним удосконаленням методології та використанням світового досвіду в галузі фінансового менеджменту
функціональності	полягає в тому, що передбачає можливість ґрунтовного аналізу об'єкта управління в цілому, його складових та бізнес-процесів з метою передбачення фінансових результатів і показників, що дозволить спрогнозувати ефективність управлінських рішень
керованості	є визначальною умовою успішності реалізації фінансової стратегії підприємства, що є результатом ефективного фінансового управління, управління бізнес-процесами і передбачає забезпечення постійного прямого і зворотного зв'язку між об'єктом управління та системою управління
реальності	полягає в тому, що результативність реалізації фінансової стратегії буде високою, якщо вона складена з урахуванням реального стану об'єкта управління і зовнішніх чинників, а СФМ здатна на широкий спектр реагування
контролю результатів	полягає у контролюванні відповідності результатів реалізації фінансових планів та програм, виконання фінансових завдань за обсягами, термінами, використаними ресурсами за кожним напрямом встановленим показником. Функція контролю реалізується через систему аналізу фактичного стану об'єкта управління тим критеріям, які визначені планами (програмами, завданнями), а також відхилень у виконанні окремих показників та їх причин
модельованості та симпліфікованості ризиків	Врахування ризиків та моделювання ситуацій, в яких з визначеною імовірністю виникають ризики з метою застосування найбільш доцільного та простого з інформаційної точки зору методу їх зниження (попередження)
соціальної відповідальності	полягає в формуванні відповідального ставлення суб'єктів господарювання за результати і наслідки діяльності як в короткостроковій, так і довгостроковій перспективі (перед теперішнім і майбутніми поколіннями)
Принципи побудови підсистеми фінансового менеджменту у складі системи загального управління	
<i>узагальнено автором</i>	
Інтегрованості, динамізму управління, адаптивності	
<i>доповнено автором</i>	
цілісності та узгодженості	полягає в тому, що СФМ є елементом (підсистемою) загальної системи управління, що має внутрішню організацію та знаходиться у закономірних функціональних зв'язках з іншими елементами (підсистемами) загальної системи управління. Цим забезпечується взаємоузгодженість управлінських рішень, фінансових планів, прогнозних і програмних документів за напрямками розвитку підприємства на коротко- та середньостроковий періоди

Продовження табл. 2

1	2
структурованості	полягає у визначенні основних складових і структури об'єкта управління та побудові за кожною зі складових системи аналітичних, планових та контрольних показників з метою обґрунтування фінансових планів, програм та заходів
системності	передбачає встановлення взаємозв'язків між усіма складовими елементами СФМ та цієї системи із загальною системою управління підприємством
комплексності	полягає в тому, що СФМ як елемент загальної системи управління підприємством буде ефективною у забезпеченні фінансових цілей за умови взаємодії в процесі їх реалізації з іншими підсистемами системи управління підприємством, інтегрованого збалансованого поєднання з цілями розвитку та загальною стратегією розвитку підприємства
ієрархічної супідрядності	полягає в тому, що стратегія розвитку підприємства повинна розроблятися з урахуванням стану біологічних, географічних, економічних і соціальних об'єктів різного рівня ієрархії, а також сукупності факторів і умов зовнішнього середовища

Джерело: узагальнено на основі [2–18] та доповнено автором.

Висновки. Узагальнюючи наукові підходи щодо визначення поняття «фінансовий менеджмент», можна зробити висновок про неоднозначне його трактування багатьма вченими. Відповідно до предмета дослідження пропонується розглядати фінансовий менеджмент як підсистему загальної системи управління, що включає комплекс принципів, засобів, форм та важелів управління фінансово-господарською діяльністю СТД для досягнення їх стратегічних і тактичних цілей. Основною метою фінансового менеджменту є отримання максимальної фінансової вигоди від функціонування в інтересах власників підприємства та зростання його вартості.

Сучасні системи фінансового менеджменту розробляють з використанням ІТ-технологій, а їх функціонування підтримується за допомогою програмного забезпечення, зокрема: ERP – система планування ресурсів підприємства; ЕАМ – система управління основними фондами підприємства; MES – система оперативного управління виробництвом; CRM – система управління взаємовідносинами з клієнтами.

Список використаної літератури

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Бланк І. А. Основи фінансового менеджменту: в 2-х т. К.: НИКА-Центр, 1999. Т. 1. 590 с.
3. Бондар Ю. А., Друзенко К. Є. Фінансово-економічні аспекти функціонування туристичної галузі. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. № 4 (21). С. 142–147.
4. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту. Пер. з англ. Київ: Молодь, 1997. 1000 с.
5. Верланов Ю. Фінансово-економічний механізм та інструменти політики розвитку туризму в Україні. *Наукові праці ЧДУ імені Петра Могили*. 2005. Т. 38. Вип. 25. С. 76–85.
6. Данилюк М. О. Фінансовий менеджмент: навч. посібник. Івано-Франківськ: ІМЕ, 2015. 212 с.
7. Дубовікова О. Система фінансування курортно-рекреаційного комплексу. *Економіка Криму*. 2009. № 28. С. 36–39.
8. Дутчак С. В. Ще один погляд на "туристику" як наукову систему. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Географія*. 2009. Вип. 19. С. 66–71.
9. Коленда Н. Фінансовий механізм забезпечення реалізації стратегічного потенціалу рекреаційної системи регіону. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2008. Вип. IV. Т. 2. С. 274–282.

10. Коцан Н., Коцан Р., Сахнюк А. Методологічні основи дослідження туризму в регіоні. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Розділ IV. Політичні інститути та процеси*. 2021. № 1 (9). С. 311–324.
11. Кулінська А. Особливості фінансового механізму державного управління суб'єктами невиробничої сфери (на прикладі туристичної галузі України). *Ефективність державного управління*. 2009. Вип. 18/19. С. 468–476.
12. Ліптуга І. Доля туризму в економіці України вже як в Італії. *РБК Україна*. <https://travel.rbc.ua/ukr/show/turist-priletet-biznes-klasse-poselitsya-1644051083.html>.
13. Мацола В. І. Рекреаційно-оздоровчо-туристичний комплекс (питання теорії, методології і практики): монографія. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2008. 278 с.
14. Нашкерська М. М. Особливості аналізу фінансового стану і результатів діяльності туристичного підприємства. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2018. Вип. 5 (133). С. 169–173.
15. Непочатченко О. О., Пташник С. А. Фінансовий менеджмент як необхідна складова ефективної системи управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/8_2021/13.pdf.
16. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text>.
17. Скільки туризм України недоотримав через війну – суми податків. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/spad-tretinu-stalo-vidomo-skilki-turizm-ukrayini-1678791650.html>.
18. Степанюк Н. А. Ефективність застосування принципів фінансового менеджменту в управлінні підприємством. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 3 (950). Ч. 2. С. 90–95.
19. Тяжова М. Види ризиків в туристичному бізнесі. Все про туризм. Туристична бібліотека. URL: https://infotour.in.ua/tour_risk.htm.
20. Федорченко В. К., Пазенок В. С., Кручек О. А., Дьорова Т. А., Любіцева О. О. та ін. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму: монографія. К.: ВЦ "Академія", 2013. 368 с.
21. Кнейслер О. В., Красовський О. Р., Ніпіаліді О. Ю. Фінансовий менеджмент: підручник. За ред. д-ра екон. наук, професора Кнейслер О.В. Тернопіль: Вид-во "Економічна думка", 2018. 478 с.